

Programrådsmöte nr 14 2006-04-06

Ledamöter:

Torbjörn Ebenhard, CBM
Göran Svanfeldt, FOR
Malin Carlsson, LRF
Morten Rasmussen, SW
Else-Marie Strese, Museerna

Mette Svejgaard, Naturvårdsverket
Ulf Lindberg, Riksantikvarieämbetet
Björn Aldén, Botaniska trädgårdarna
Katarina Wedelsbäck Bladh, NGB
Jan Gustavsson, Jordbruksverket

Samordnare:

Eva Jansson, CBM
Jens Weibull, CBM

Sekreterare:

Agneta Börjeson, Jordbruksverket

Representanter för SLU, SPS, GRO, Sida och Formas saknades på mötet. Birgitta Bremer, föreståndare för Bergianska Trädgården var med under inledningen och Lena Gårder från Bergianska Trädgården deltog under hela mötet.

Inledning

Jan hälsade välkommen till programrådsmötet och Birgitta Bremer hälsade välkommen till Bergianska Trädgården. Bland annat berättade hon om den trädplan man nu har för alla träd i parken samt att temat nästa år skulle anknyta till Linnéåret då Bergius var Linnélärjunge (<http://www.linne2007.se/>).

Minnesanteckningarna från förra mötet

Minnesanteckningarna las tillhanda efter att mötet blev informerat om att projektet gällande de vilda arterna i naturreservat inte kommit igång. Frågan bör följas upp nästa programrådsmöte.

Information från Jordbruksverket

Verksamhetsredovisning

De största aktörerna har kommit in med sina bidrag. Det går bra att komma in med bidrag ända fram till att ett rapportutkast skickas ut för synpunkter. Detta sker i maj om allt stämmer.

Projekt 2008

Jordbruksverket går ut med projektmedel officiellt. Administrationen kommer att i stort följa mallen för andra FoU-projekt men det kommer att tydliggöras att

detta är särskilda medel. Det kommer att handla om ettårsprojekt, främst för att budgeten är oviss från år till år. Tidigare har sagts att projekt med anknytning till inventeringen har företräde och detta ligger kvar, men informationen som går ut ska vara tydligare än så.

Reglerna kommer att bli striktare än tidigare. Ansökan ska göras via nätet och ska ha inkommit till Jordbruksverket 1 november inför nästkommande år. Efter den 31 december 2007 ska bidrag som inte har utnyttjats betalas tillbaka. En fullständig ekonomisk redovisning av hur medlen använts ska ha kommit in till Jordbruksverket senast den 1 februari året efter verksamheten.

Information från samordnarna

Hemsidan

Hemsidan har blivit uppdaterad. De olika uppopen är lättare att hitta till. Kalendariet både under ingångssidan och under uppopen uppdateras kontinuerligt och innehåller redan mycket information. Vet man någon framtida händelse som har med den odlade mångfalden att göra så anmäl detta till samordnarna. En nyhetsspalt finns också. "Veckans växt" är en presentation av någon sort inom det område POM arbetar.

Perennuppopen

En nybörjarkurs och 4 återträffar ska hållas i år. För att datalägga perennerna behövs deskriptorer. Det finns i dag inga utarbetade för perenner och arbete med att ta fram sådana pågår. Ett urval för insamling håller på att förberedas. Perennuppopen samarbetar med Norge. Där finns stor kompetens och intresse.

Lök- och knöluppopen

Det senaste i raden av POMs uppopen heter lök- och knöluppopen och ska dammsuga Sverige på växtlökar av alla slag. Projektledare blir Karin Persson som redan tidigare har varit aktiv i narcissuppopen som ju var en förstudie till inventeringen och som ingår i detta uppopen. Uppopen gäller lök- och knölväxter som är planterade/odlade före år 1940, framförallt begonior, dahlior, hyacinter, morgon-/aftonstjärnor, liljor, krokus, narcisser, pärlhyacinter, snödroppar, snöklockor och tulpaner. Även äldre miljöer där lök- och knölväxterna har bildat stora blommande mattor är av intresse för inventeringen.

Rosuppopen

I år gör man en norrlandsatsning och man planerar också för insamling. Grunden i rosinventeringen utgörs av lokalt verksamma inventerare som är medlemmar i Svenska Rosensällskapet. Sällskapet är mycket aktivt. I år tänker de hålla 40 komochvisadagar i landet. Två upptaktsträffar med blivande inventerare och två återträffar samt en stor höstträff för inventerare är planerade.

Frukt- och bäruppopen

I år står bären i fokus. Man tar emot tips från hela landet. Åtta endagarskurser för inventerare är planerade.

Träd- och buskuppropet

Tre inventerarkurser ska hållas under året i Kalmar, Skara och Skellefteå. Man satsar också på komochvisadagar. För att göra området mer publikt ska en träd- och buskarnas "tioitopp" listas.

Pågående projekt

Projekt om ornäsbjörk, ärter, vallväxter, pepparrot samt ett projekt om digitalisering av trädgårdslitteratur pågår. Vill man se hur långt digitaliseringsprojektet har kommit så titta gärna på <http://pom.geminova.net/>.

Möten och seminarier

En workshop om molekylära markörer har hållits. Det var ett samarrangemang mellan samordnarna och NGB. Inbjudan hade gått ut till flera universitet. Tanken är att hitta en mötesplats för folk med närliggande kompetenser med tanken att utbyta erfarenheter. Verksamheten kommer att fortsätta.

Ett seminarium har hållits i Bergen mellan främst det norska och det svenska programmet. Representanter för Finland och Danmark fanns också på plats. Man diskuterade vad man ska samarbeta om och när. En rapport från mötet kommer.

Strategin för bevarande och nyttjande

Strategin är främst till för hur det vegetativt förökade materialet som kan komma att behöva samlas in via inventeringen ska bevaras. Strategin är ett försök att visa fyra möjliga vägar att gå för att bevara och sedan nyttja materialet. Den kommer inte att som strategin för inventering att kunna fungera som en plan. De fyra vägarna är i princip att genbanken är helt centraliserad, helt decentraliserad, bassamlingen centraliserad medan aktiva samlingen är decentraliserad samt att aktiva samlingen är centraliserad medan bassamlingen är decentraliserad.

Strategin har visat sig ställa fler frågor än vad den kanske ger svar på men fördelen är att man nu vet vilka frågor som kräver svar.

Aktiv samling och bassamling

En av de första frågorna som ställdes och som också genomsyrade diskussionen framöver var definitioner på bassamling och aktiv samling. Begreppen kommer ifrån NGB:s bevarande och hela strategin genomsyras av det tänkesätt som NGB är uppbyggt av. För det första måste definitionerna bli tydliga vad som avses med tanke på vegetativt förökat material. Eftersom här råder andra förhållanden än för frö kan det lätt bli misstolkningar. Ett sätt är att ändra begreppen (t ex bevarandesamling och förökningssamling) men hur man än gör måste definitionerna bli utan möjlighet för feltolkningar så långt detta låter sig göras.

Den stora frågan sen var om allt verkligen behöver finnas i en aktiv samling. Vilka behov är det man vill uppfylla med detta? Finns det verkligen ett så stort behov inom forskningsvärden, inom den kulturella sektorn eller inom plantskolesektorn för att ständigt ha tillgång till en aktiv samling för allt material. Det är också en fråga om budget för bevarandet. Syftet med genbanken och vilken målgrupp man vänder sig till är sådant som måste tydliggöras i en framtida plan.

Mötet var nog tämligen överens om att det inte är befogat att ha en aktiv samling för allt material som är värt att bevara. Det är bättre att ta fram material vid behov även om det tar lite längre tid (dvs förökning ”on demand”). Därmed kommer frågan upp hur mycket material som då ska finnas i respektive samling.

Alternativ på organisering av genbanken

Bassamlingen är det som mötet var överens om är det viktigaste. Sedan fanns en del olika åsikter om hur denna ska placeras. Den kommunikativa rollen som bassamlingen har gentemot omvärlden var alla överens om är viktig. Men även här är det frågan om vilken målgruppen är. Det kan finnas stora fördelar med att ha samlingen på ett ställe och som är nationellt och internationellt känt. Målgruppen är då kanske andra nationella program och forskarvärden. Men en målgrupp är också allmänheten och syftet omfattar även kulturhistoriska aspekter. Detta talar snarare för en decentraliserad genbank. Men åter igen, en decentraliserad genbank gör det svårare att jämföra material. Detta argument håller dock inte fullt ut då en del sorter behöver växa i vissa klimat eller i vissa jordar för att utvecklas rätt.

Ett alternativ som föreslogs på mötet är att dela bassamlingen i en centralt placerad del som gör genbanken synlig ur forskningssynpunkt och i internationella sammanhang samt i flera lokala klonarkiv som då är mer inriktade på allmänheten och de kulturhistoriska aspekterna. Dessa ska då finnas som varandras backup (dvs delvis som den nationella genbanken för frukt bär och nötter är organiserad). Utöver detta kan en betydligt mindre aktiv samling finnas som anpassas efter behov.

Andra synpunkter som kom fram är att för en del växtslag finns det kanske enklare lösningar än att alla växtslagsgrupper samlas i en centralt placerad genbank. Därmed är man inne på spåret att varje växtslagsgrupp bör ses över var för sig för att hitta lämpligaste lösningen.

Sundhetsstatus

Växtmaterialets sundhetsstatus diskuterades inte så mycket men måste finnas med i en slutlig lösning. En allt för hög ambition på sundhet kommer att slå tillbaka på mängden material i genbanken eftersom kostnaden för rensning av material kan bli hög. Strategin föreslår en utredning om detta. Förmodligen blir det så att olika växtgrupper måste behandlas olika redan i bassamlingen. Ett material som lämnas ut från genbanken måste dock ha en relativt hög standard. Därmed är det också klart att den aktiva samlingen har en annan nivå än bassamlingen. Men tanken att ta fram friskt material vid behov gör kanske situationen enklare. Målgruppen blir då åter viktig.

Hur prioriteras materialet?

Inte heller denna fråga hann diskuteras så ingående under mötet. Idag har inventeringssektariatet och projektledarna för de olika uppopen en bas för vad de är intresserade av i uppopen. Det kan dock vara av intresse att få detta tydligare framställt till rådet då detta är en fråga som rådet ska arbeta med enligt

programmet (Jordbruksverkets kommentar efter mötet). Det är också viktigt att utåt vara tydlig med hur urval och prioriteringar gjorts.

Ett urval måste göras innan materialet kommer till genbanken. Detta tas också upp i strategin. Den tidsplan som finns redovisad ansågs dock vara för snålt tilltagen för vegetativt förökat material. Arbetet med urval kommer att börja till sommaren.

Övrigt

Dokumentation av material var en fråga som kom upp. Detta görs idag på NGB.

En annan fråga var om referenssamlingar. Detta har inte strategin behandlat. Det bör kollas upp om det inte finns pengar för detta via ArtDatabanken (Jordbruksverkets anmärkning).

Kostnaderna för genbanken kan man inte räkna med kommer från forskningen eller från universiteten även om de gärna vill ha demonstrationsodlingar. Kostnaden lär helt bli en fråga för medel till POM. Synergieffekter kan dock vara bra att visa upp för att få finansiering.

Kostnaderna och antalet sorter som tas med i strategin ansågs av mötet ligga för lågt.

Hur går vi vidare?

Programrådet kan komma in med skriftliga synpunkter på sådant som inte togs upp under mötet eller som ledamöterna särskilt vill poängtera. Dessa ska vara inne 5 maj. Jordbruksverket gör förmodligen en rapport av strategin med ett förord där dessa synpunkter och de viktigaste frågorna som måste ha ett svar också presenteras. Själva strategin får CBM stå för vilket kommer att framgå av förordet. Vissa ändringar för att förtydliga kommer att göras även i den, dock inget i sak. Strategin blir ett underlag, men inte det enda, hur vi utformar programmet efter 2010.

Rundvandring

Rundvandringen blev mycket trevlig trots att inte lökmattorna blommade ännu. Lena beskrev Bergianskas tillkomst och utveckling och dess koppling till universitetet. En avslutning i medelhavsväxthuset gav en annan dimension på mångfalden.

Under rundvandringen diskuterades bland annat hur man lockar besökare och hur lätt det är att åstadkomma i det närmaste irreversibla skador på lökmattor.

Balsgårds framtid

Utredningen är ett försök att gå igenom område för område vad som blir konsekvensen av en flytt. Det hela är en del av LTJ-fakultetens planer på att koncentrera hela verksamheten till Alnarp. Programrådet kommer inte att ta ställning till detta i stort utan vill se vad det har för konsekvenser för POM.

Det som berör POM är i första hand att den nationella samlingen för frukt, bär och nötter finns under uppbyggnad på Balsgård. I dagsläget är det förmodligen ingen större svårighet att flytta från Balsgård då etableringen av den egentliga

samlingen inte kommit så långt. Därmed blir det i det fallet viktigare om hur Alnarp skulle fungera som alternativ om ens det i detta fall blir frågan om att Alnarp blir alternativet. Detta hör mycket ihop med vad för alternativ vi väljer för den nationella genbanken för vegetativt förökat material. Frukt och bär är inte fristående från denna. Alnarps nackdelar som redovisas är jordmån, dyrare grundhyror (vilket kanske upphävs av synergieffekter) och sämre kontakten med äppeldistriktet (om nu sådan kontakt finns). Fördelarna är närmare undervisningen (men hur mycket kommer materialet att användas?), mer centralt och kanske lättare att organisera (men inte alls säkert).

POM är dock mer än NS. Här blir det svårare. Spelar det POM någon roll om fruktförädling ligger på Balsgård eller i Alnarp? Blir det risk att denna del av universitetets verksamhet försvinner om verksamheten flyttas till Alnarp? Det är frågor som är svåra att kommentera.

Huvudtanken som kom fram på programrådet var att vi har ett material som ska säkras på bästa möjliga sätt i rimlig proportion till våra ekonomiska förutsättningar oavsett var genbanken ligger eller vem som förvaltar den. Vidare måste den som förvaltar genbanken ha tillgång till bra kompetens och kunna kommunicera med övriga delar av programmet. Kompetenser som inte kommunicerar sin kompetens med andra syns inte hur bra de än är var en synpunkt som framfördes. En lokalisering i en region med andra universitet och närhet till internationella kontakter är viktig.

En tanke som kom fram är att vi inte är oberoende av vad som händer internationellt. Samordning av genresurser kommer att komma och än så länge ligger vi långt fram i planering av detta. Detta försprång får vi inte tappa.

Vidare framkom också att man var skeptisk till om samlingen kommer att användas inom undervisningen i så stor grad. Resonemanget kring strategin återkom om samlingarna eller genbanken är enbart till för forskning eller om det finns andra syften.

Programrådets ledamöter gav Jordbruksverket kritik och menade att det måste till ett bättre avtal med SLU om de framöver ska förvalta samlingen och även nya samlingar. Det måste ställas tydligare och högre krav. Jordbruksverket bör överväga om förvaltningen borde läggas ut på anbud.

Jordbruksverket skriver ett utkast till svar och skickar till programrådet för synpunkter snarast.

Information från Riksantikvarieämbetet om kulturresevat

Sedan 1999 finns möjlighet att bilda kulturresevat i Sverige. De följer samma juridik som naturresevat (se Miljöbalken 7 kap. Skydd av områden 4-9 §§). En grundläggande skillnad är dock att naturresevat kan bildas av olika specifika anledningar allt från enstaka art som behöver skydd till att tillgodose behov av områden för friluftsliv medan kulturresevat alltid har helheten som utgångspunkt. Inom samma kulturresevat ska alla värden beaktas både sociala, kulturhistoriska och biologiska.

Arbets sättet att inte fokusera på objekt är också relativt nytt för kulturmiljövården. Krav som ställs på ett kulturresevat är att kvaliteterna ska gälla både den fysiska miljön och verksamheterna, det skall vara väl förankrat hos mark- och sakägare, det måste vara hållbart dvs fungera även i framtiden och det måste vara tillgängligt för allmänheten. Kulturresevatens verksamhet följs upp och utvärderas för att brister ska identifieras och rättas till så att verksamheterna fortlöpande utvecklas.

En brist som har identifierats rör marknadsföring och information. I arbetet med hur informationen skulle kunna utvecklas kom även upp att fokuseringen har legat på bete, åkermark och på byggnader medan trädgårdarnas verksamhet kommit i andra hand. Två projekt planeras därför. Det ena handlar om information och det andra om trädgårdar. I det senare, som leds av Lena Nygårds, kommer man att arbeta med bl. a. fröodling, växt och fröbyttardagar och seminarier där äldre odlare berättar samt studiecirklar. Lena kommer också att undersöka vilka trädgårdsmiljöer som finns i kulturresevaten. Projekten bedrivs i ett riksomfattande perspektiv, men samordnas genom länsstyrelsen i Jönköping. Projekten ska slutrapporteras 15 december 2006.

Frågan kom upp på programrådsmötet om kulturresevaten kunde vara aktuella för del av bassamlingen. Detta kommer att bli beroende av hur systemet för bevarande kommer att se ut och i vilken mån detta platsar i kulturresevatens helhetstänkande.

Övrig information

Vid detta möte hann vi inte ta upp kort information från aktörerna så att alla fick säga sitt. Aktörerna uppmanas att sprida information genom e-post eller genom hemsidan. En del av ledamöterna hann dock säga några ord.

Torbjörn meddelade att CBM håller på att omorganiseras. Den platta strukturen kommer att tas bort för att göra organisationsstrukturen mer effektiv. En ny rektor har utsetts på SLU. Det blir Lisa Senneby-Forsse som närmast kommer från Formas.

Else-Marie berättade att en av humlesorterna som hittats i inventeringen används numera i öltillverkning. Linnés Råshult vill ha 100 kloner av humle till Linnéåret. I övrigt på Julita så tar planerna form för hur Fröuppropets sorter ska odlas i sommar.

Den 20 april kommer ett möte att hållas i Norge om samarbete mellan de som arbetar med genetiska resurser, både de vilda och de tama. Eva kommer att delta och representera POM.

I Danmark ska ett nordiskt seminarium om kulturplantornas kulturarv att hållas den 3 maj.

Nästa möte

Nästa möte bestämdes till 5 oktober i Alnarp. Roland von Bothmer har tidigare sagt sig vara intresserad av att ha någon aktivitet. Jordbruksverket ska höra om detta. Annars finns NGB som aktivitet. Samordnarna kan ordna lokaler om inte detta sker på annat sätt.